

І. П. Лопушинський, доктор наук
з державного управління, професор,
заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри державного управління
і місцевого самоврядування Херсонського
національного технічного університету

ТОМОС ПРО АВТОКЕФАЛІЮ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ: НОВИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН

У статті висвітлюється стан та перспективи державно-церковних відносин в Україні з початку XXI століття до сьогодні, особлива увага звертається на тривалу боротьбу нашої держави за створення Єдиної Помісної Православної Церкви України (ПЦУ) та отримання від Вселенського Патріарха Томосу про автокефалію; аналізуються процеси, що відбуваються в українському православ'ї під час переходу до ПЦУ та перспективи об'єднання православних церков України (Української Православної Церкви Київського Патріархату, Української Автокефальної Православної Церкви та Української Православної Церкви Московського Патріархату) в єдину Православну Церкву України.

Ключові слова: Українська держава, духовна культура, державно-церковні відносини, православні церкви України, Томос про автокефалію, Єдина Помісна Православна Церква України, релігійні громади.

I. P. Lopushynskiy. Tomos on autocephaly of the Orthodox Church of Ukraine: a new stage of development in state-church relations

The article highlights the state and prospects of state-church relations in Ukraine from the beginning of the XXI century to the present, special attention is paid to the long struggle of our state for the creation of a Unitary Local Orthodox Church of Ukraine (OCU) and getting Tomos from the Ecumenical Patriarch of autocephaly; analyzes the processes taking place in the Ukrainian Orthodoxy during the transition to the OCU and the prospects of unification of the Orthodox churches of Ukraine (the Ukrainian Orthodox Church of the Kyiv Patriarchate, the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church and the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate) into the Unitary Orthodox Church of Ukraine.

The purpose of the article is to highlight the process of obtaining Tomos on Autocephaly of the Orthodox Church of Ukraine, which will undoubtedly contribute association of three Ukrainian Orthodox Churches into the Unitary Orthodox Church of Ukraine.

In the article it is noted that during the development of the OCU potential problems and challenges should be taken into account. Among them: Russian destabilization influences; geoceremonial conjuncture in the environment of the Ecumenical Orthodoxy; invariant action of the domestic political factor; excessive ambition and private interests of the Ukrainian Orthodox Bishopric; hasty and half-hearted decisions in an attempt to modernize and streamline the legal and regulatory area of public-religious and state-church relations.

In general, uniting churches to create a new Local Church is the most difficult part of the process. Church association is the result of long, usually, completely closed bishop talks. With the unification of the Kiev Patriarchate and the Autocephalous Church, it is clear that all bishops of both churches entered the new church, exactly with the dioceses and parishes that were at the time of the unification. At the same time, difficulties arise when it comes to the accession of the bishops of the Moscow Patriarchate. At present, only more than 500 parishes and monasteries of the UOC MP with 12 and a half thousand available (just over 4 percent) have joined the OCU. That is why this process, as it seems to us, is painful and prolonged.

Key words: Ukrainian state, spiritual culture, state-church relations, Orthodox churches of Ukraine, Tomos of autocephaly, Unitary Local Orthodox Church of Ukraine, religious communities.

© **І. П. Лопушинський, 2019**

Постановка проблеми. Розбудова Української демократичної держави потребує відродження та розвитку національної духовної культури. Серед процесів, що визначають нову якість духовного життя суспільства, значне місце посідають зміни у відносинах між державою та релігійними організаціями, здійснення реалістичної політики щодо всіх конфесій, налагодження з ними тісного співробітництва у вирішенні питань державно-церковних відносин. Позиція держави (її очільників і владних структур) щодо Церкви, особливості сформованих державно-церковних відносин значною мірою впливають на характер розвитку церковних інституцій та рівень релігійності населення, а також на забезпечення права громадян на свободу совісті. Отже, розбудова правової демократичної України неможлива без постійної уваги державних органів до питання гарантування свободи совісті та віросповідання, стан забезпечення яких наразі залежить як від їх конституційно-правового регулювання та наявності цілісного механізму гарантування вказаної свободи, так і від способу контролю й реагування на порушення законодавства [11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом до проблеми державно-церковних відносин зверталися Г. Косенко [4], І. Лопушинський [3; 4], С. Онищук [5], О. Саган [11] та інші дослідники, у працях яких розглядаються державно-церковні відносини в Україні впродовж першого десятиріччя XXI століття. Водночас у цих та інших розвідках розглядався шлях Української Церкви до отримання Томосу про автокефалію (2019 р.), проте саме завершальний етап його отримання досі описано не було.

Метою статті є висвітлення процесу отримання Православною Церквою України Томосу про автокефалію, що, без сумніву, сприятиме постанову в нашій державі Єдиної Помісної Православної Церкви України.

Виклад основного матеріалу. Упродовж усього XX століття в Україні тривала боротьба за помісний автокефальний статус давньої Київської митрополії, що впродовж семи століть перебувала у складі Вселенського Патріархату, а 1686 року з грубим порушенням канонів її було приєднано до Московського Патріархату. Історична тяглість цієї боротьби, що ведеться впродовж такого значного часу, а також динамічне зростання в нашій країні структур Української Православної Церкви Київського Патріархату яскраво свідчать, що Москва даремно сподівається на дальше втримання України в орбіті впливу Російської Православної Церкви. Сучасний Московський патріархат надто тісно пов'язаний з пануючим у Росії політичним режимом, щоб сприйматися українським суспільством саме як Церква, а не «міністерство ідеології» Російської Федерації. Довіра до цієї церковної структури в нашій країні сьогодні мінімальна. Усі ж її зусилля самотужки, ігноруючи Вселенський Патріархат та світове православ'я, подолати наявну в Україні канонічну кризу – абсолютно безперспективні [8].

26 липня 2008 року, перебуваючи з візитом у нашій країні з нагоди святкування 1020-ї річниці хрещення Київської Русі (у цих заходах випала честь брати участь і авторів статті), Його Всесвятість Варфоломій, Архієпископ Константинополя і Нового Риму, Вселенський Патріарх, у своєму Зверненні до української нації на Софійській площі чітко окреслив питання, що мали виняткове значення для розв'язання української церковної проблеми: виняткову відповідальність та обов'язкову місію дбати про дотримання канонічного порядку, виплекані історією материнські права Константинопольської Православної Церкви стосовно Православної Церкви в Україні, а також ставлення до акта 1686 року, або, як висловилися, Вселенський Патріарх, «анексії [Української Церкви] до Російської держави» [8].

У цій історичній промові містилося ще одне дуже важливе для Українського народу послання. Згадуючи про реакцію Вселенського Патріархату на бажання автокефалії з боку урядів новоутворених держав Балканського півострова, Вселенський Патріарх зауважив, що, керуючись інтересами національної цілісності цих народів і йдучи навіть всупереч інтересам

власної юрисдикції, Константинополь благословив утворення чотирьох автокефальних церков: Сербської (1831), Грецької (1850), Албанської (1937) та Болгарської (1945). Залишилися в серці нашого народу й інші, сповнені пастирської відповідальності слова Варфоломія, виголошені на Софійській площі із сумної нагоди церковного розділення в Україні: «Церква-мати має не тільки право, але й обов'язок підтримувати в межах усталеної православної традиції будь-яку конструктивну і перспективну пропозицію, яка якнайшвидше ліквідує небезпечні поділи в церковному тілі, «щоб зло не стало більшим» для Святої Церкви в Україні і Православної Церкви загалом» [8].

Згадуючи ці слова та шануючи Константинополь як Перший Престол у Православній Церкві, Верховна Рада України своєю Постановою від 16 червня 2016 року звернулася до Вселенського Патріарха з проханням невідкладно використати наявні в нього канонічні повноваження для подолання наявного в нашій країні церковного розподілу та нормалізації канонічного статусу Православної Церкви в Україні в дусі історичного Звернення Варфоломія до української нації 26 липня 2008 року, а також канонічних дій Вселенського Патріархату з нормалізації церковного життя у православних церквах Естонії (1996), Болгарії (1998) та Чехії і Словаччини (2014) [8].

Після цього відбулося багато подій, спрямованих на якнайскоріше отримання Томосу. Це і зустрічі Президента України Петра Порошенка, Голови Верховної Ради України Андрія Парубія та парламентарів, урядовців з представниками як Вселенського Патріархату, так і православних церков України з приводу налагодження взаєморозуміння між ними та отримання Томосу про автокефалію.

19 квітня 2018 року Президент України Петро Порошенко надіслав Вселенському Патріархові Варфоломію звернення, у якому, зокрема, зазначалося: «Як Глава Держави Україна, який представляє її громадян, зокрема тих, які належать до української православної спільноти, які завдяки Хрещенню, отриманому від Константинопольської Матері-Церкви 1030 років тому, сповідують православну християнську віру, – прошу Вас надати Томос про автокефалію Православній Церкві в Україні. Цей довгоочікуваний документ стане не лише торжеством Православ'я, але й актом глибокої історичної справедливості, бо саме із Царгорода пролилося на нашу благословенну землю світло християнської віри. Цей довгоочікуваний документ ще більше укріпить релігійну свободу в Україні та міжконфесійний мир, посилить права та свободи громадян. Цей документ піднесе на нові висоти повагу та авторитет Вселенського Патріарха серед українців» [2].

19 квітня 2018 року Верховна Рада України своєю Постановою за № 2410-VIII [10] «з огляду на Звернення Верховної Ради України до Його Всесвятості Варфоломія, Архієпископа Константинополя і Нового Риму, Вселенського Патріарха щодо надання автокефалії Православній Церкві в Україні, затверджене Постановою Верховної Ради України № 1422-VIII від 16 червня 2016 року [8], підтримуючи важливість надання Томосу про автокефалію Православної Церкви в Україні, на основі якого вона зможе посісти належне місце в родині помісних православних церков», постановила підтримати звернення Президента України до Вселенського Патріарха Варфоломія [2] про надання Томосу про автокефалію Православної Церкви в Україні.

14 жовтня 2018 року, під час участі в молитовному заході за Україну, Президент України Петро Порошенко заявив: «Автокефалія – частина нашої державницької проєвропейської та проукраїнської стратегії, яку ми послідовно втілюємо в життя останні чотири з половиною роки... І, наголошую, будемо продовжувати втілювати й надалі. І ніхто не зупинить український народ. І ні в кого ми не будемо питати дозволу, бо вирішувати має Україна та її народ, який бореться за волю, за свободу, за майбутнє. Автокефалія – це найвагоміша подія з того ж ряду, що й наше прагнення до вступу до Євросоюзу та НАТО» [1].

15 грудня 2018 року на Об'єднавчому соборі в Софійському соборі митрополитом Київським і Всієї України та першим главою Православної Церкви України було обрано доктора наук з богослов'я, професора, митрополита Переяславського і Білоцерківського Української Православної Церкви Київського Патріархату та намісника патріарха Філарета, ректора та професора кафедри біблійних і філологічних дисциплін Київської православної богословської академії, постійного члена Священного Синоду та голову Синодального управління у справах духовної освіти УПЦ КП, члена Вищої церковної ради УПЦ КП, намісника Свято-Михайлівського Видубицького чоловічого монастиря міста Києва Епіфанія (в миру Думенко Сергій Петрович). 3 лютого 2019 року відбулося настолювання митрополита Епіфанія на посаду предстоятеля Православної Церкви України.

І вже 5 січня 2019 року в церкві святого Георгія у резиденції Вселенського Патріархату в Константинополі (Стамбулі) відбулося офіційне підписання Томосу Вселенським Патріархом. 6 січня того ж року під час святкової літургії Вселенський патріарх Варфоломій урочисто вручив Томос про автокефалію главі Православної Церкви України митрополиту Епіфанію. Під час вручення Томосу у храмі були представники української церковної та світської делегації.

До делегації входив також Президент України Петро Порошенко. З врученням Томосу про автокефалію створення Помісної Православної Церкви в Україні можна вважати завершеним й після цього має початись процес визнання її іншими помісними церквами світу.

Виступаючи під час отримання Томосу, Президент України наголосив: «Томос для нас – це фактично ще один акт проголошення незалежності України. Він довершить утвердження самостійності Української держави, укріпить релігійну свободу, міжконфесійний мир. І він посилить права і свободи громадян, особливо тих, які перебували поза спілкуванням із Вселенським православ'ям і яких несправедливо таврували неканонічністю» [9].

Верховна Рада України Законом від 20 грудня 2018 року № 2662-VIII [6] внесла зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої розташований за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України».

Закон [6] набрав чинності 26 грудня 2018 року. З огляду на п. 4 Перехідних та прикінцевих положень Закону на внесення передбачених Законом змін до своєї офіційної назви релігійним організаціям, на які поширюється дія Закону, було відведено щонайменше 4 місяці з дня набрання чинності цим Законом, тобто як мінімум до 26 квітня 2019 року. І це за умови, що кожна конкретна релігійна організація в порядку, передбаченому п. 3 Перехідних та прикінцевих положень Закону, отримує офіційне повідомлення про потребу в строк не пізніше трьох місяців внести до свого статуту (положення) передбачені Законом зміни та подати їх на реєстрацію в установленому порядку.

Станом на 30 квітня 2019 року (починаючи з 15 грудня 2018 року) до Православної Церкви України перейшло 527 релігійних громад і монастирів, що раніше входили до УПЦ МП. Принагідно зазначимо, що на 1 січня 2019 року в УПЦ МП нараховувалося 12 437 парафій та 215 монастирів, отже, до ПЦУ перейшло трохи більше їх 4 відсотків.

Відтак після проголошення автокефалії ПЦУ очікує процес власного становлення і розбудови, вирішення поточних завдань, пошуку компромісів та шляхів згуртування українського православ'я. Наскільки він буде довготривалим, залежатиме від складності назрілих викликів та спроможності адекватно і своєчасно на них реагувати. А що ці виклики матимуть місце – поза сумнівом.

Ось деякі з них.

1. Росія докладатиме максимум зусиль, щоб зберегти свій вплив на українське православ'я. Отже, з її боку апіорі триватиме реалізація вже не раз апробованих технологій, спрямованих на дестабілізацію міжцерковної ситуації в Україні, підтримання атмосфери напруги у взаєминах між ПЦУ та УПЦ (МП), звинувачення української влади в утисках «канонічних вірян», створення «відповідних медійних сюжетів» із метою маніпулювання громадською думкою на міжнародній арені. Робитиметься також ставка на агентурну мережу, підкуп і шантаж певних політиків та архієреїв, намагання провести в ешелони влади проросійськи налаштовані політичні сили тощо.

2. Визнання з боку інших православних церков може перевершити попередньо озвучені оптимістичні строки в кілька місяців. Звичайно, Константинополь сприятиме і підтримуватиме новостворену Православну Церкву України, але й протидії Московського патріархату не уникнути. Предстоятель РПЦ патріарх Кіріл особисто і через своїх представників уже проводить активну кампанію з невизнання ПЦУ повнотою Вселенського православ'я. Інtronізація предстоятеля ПЦУ митрополита Епіфанія (на яку прибула фактично делегація з Фанару з включенням представників Афону), позачергове засідання Священного Синоду Кіпрської Православної Церкви (на якому утрималися від ухвалення однозначних рішень з українського питання), а також ухвали Священного синоду Румунської Православної Церкви, зокрема, продемонстрували, що помісні церкви зайняли вичікувальну позицію. Можна припустити, що досить вагомим аргументом для їх дальших дій стануть результати президентських виборів в Україні, а також спрямованість процесів у православному середовищі України.

3. Необхідно зважати також на той факт, що отримання Томосу про автокефалію відбувалося за серйозної підтримки української влади. Політична воля Президента України Петра Порошенка заслуговує особливої відзнаки. Без рішучих кроків з його боку українці сьогодні навряд чи мали б Помісну Православну Церкву.

4. Майбутнє ПЦУ багато в чому залежатиме від того, чи сприятиме держава дальшій розбудові Автокефальної Церкви, чи всі проблеми у релігійному просторі вирішуватимуться виключно суб'єктами конфесійного життя.

5. Не потрібно залишати поза увагою й особистісний чинник. Амбіції українських архієреїв за два останні десятиліття не один раз зводили нанівець об'єднавчі потуги. І сьогодні в цьому плані не все гаразд. Мають місце непорозуміння між почесним патріархом Філаретом і митрополитом Макарієм (предстоятелем УАПЦ до утворення ПЦУ). Справа доходить до взаємних обвинувачень у публічному просторі. Також є латентний конфлікт між экс-очільником УПЦ КП та Вселенською патріархією. Тому Константинополю довелося діяти так, щоби мінімізувати вплив приватних інтересів на процес створення ПЦУ. Однак це зовсім не означає, що особистісні претензії не можуть вийти на передній план у майбутньому. Явище досить небезпечне, оскільки своїм наслідком матиме реалізацію не принципів партнерства, а формування атмосфери неприязні.

6. На сценарії дальшого розвитку ситуації в православному середовищі країни впливатиме і робота на законодавчому полі. Два закони України (щодо назви релігійних організацій, які підпорядковані керівним структурам у державі-агресорів, та щодо зміни релігійними громадами підлеглості) [6; 7], ухвалені Верховною Радою України наприкінці 2018 і на початку 2019 рр., суголосні сучасним реаліям. Однак процедура голосування, особливо щодо другого законопроекту (некритичне ставлення до змісту документа, його прискорений розгляд, ігнорування висловленими зауваженнями), призвела до цілком конкретних проблем, котрі заважають безпроблемній реалізації законодавчого акта на практиці. Саме поспішність у ухваленні рішень може призводити до небажаних прорахунків у межах державної політики щодо такої

Механізми державного управління

делікатної сфери, як сфера свободи совісті і свободи релігії. Саме тому важливо вдаватися до повноти аналізу ситуації та прораховувати ймовірні наслідки здійснених кроків [11].

З метою успішного вирішення названих проблем і запобігання відповідним небезпекам Національним інститутом стратегічних досліджень 23 квітня 2019 року було висловлено низку рекомендацій.

Серед них такі:

- скласти інтерактивну карту населених пунктів, де зберігається атмосфера напруженості між православними громадами різних юрисдикцій, та регулярно інформувати про динаміку ситуації правоохоронні органи;

- невідкладно розробити механізм адміністрування реєстрації релігійних організацій на виконання Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підлеглості релігійних організацій та процедури державної реєстрації релігійних організацій зі статусом юридичної особи»;

- створити міжвідомчу робочу групу з підготовки проекту Концепції суспільно-релігійних відносин як основи для осучаснення національного законодавства з питань свободи совісті та свободи релігійних організацій;

- сприяти діалогові між єпископатом ПЦУ та представниками помісних православних церков шляхом запрошення їх уповноважених осіб до України, надання допомоги в організації зустрічей на міжнародних форумах тощо;

- виступити з ініціативою організації у рамках Ради з питань національної єдності при Президентові України діалогової платформи з метою пошуку порозуміння між різними православним юрисдикціями в Україні [11].

Отже, надання автокефального статусу Православній Церкві України – подія історичного масштабу. Вона цілком співмірна Актові проголошення незалежності України. Створення ПЦУ значуще, оскільки: слугує посиленню національної безпеки в її гуманітарному вимірі; дає змогу національно орієнтованій Православній Церкві стати повноцінним суб'єктом міжнародного релігійного життя; сприяє формуванню плюралістично-діалогової моделі міжконфесійних відносин як у глобальному, так і вітчизняному контекстах; має стати потужним генератором загальносуспільної мобілізації та консолідації [11].

Водночас під час розбудови ПЦУ необхідно враховувати потенційні проблеми і виклики. Серед них такі: російські дестабілізаційні впливи; геоцерковна кон'юнктура в середовищі Вселенського православ'я; інваріантна дія внутрішньоукраїнського політичного чинника; надмірна амбіційність і приватні інтереси українського православного єпископату; поспішні та половинчасті рішення під час намагання осучаснити і впорядкувати нормативно-правову царину суспільно-конфесійних і державно-церковних відносин [11].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, об'єднання церков для створення нової помісної церкви – найскладніша частина процесу. Церковне об'єднання – результат довгих, як правило, абсолютно закритих переговорів єпископів. З об'єднанням Київського Патріархату та Автокефальної Церкви більш-менш усе зрозуміло: усі єпископи обох церков увійшли до нової церкви рівно з тими єпархіями і парафіями, які в них були на момент об'єднання. Водночас складнощі виникають, коли йдеться про приєднання єпископату Московського патріархату. Наразі до ПЦУ приєдналося лише понад 500 парафій та монастирів ПЦУ МП з 12 з половиною тис. наявних (трохи більше 4 відсотків). Саме тому цей процес буде, як нам видається, болісним і тривалим.

Подальші дослідження порушеної нами в статті проблеми стосуватимуться завершення у видимій перспективі переходу православних церков України до Православної Церкви України та результатів виконання Закону України від 20 грудня 2018 року № 2662-VIII [6].

Список використаних джерел:

1. Виступ Президента України під час участі в молитовному заході за Україну, 14 жовтня 2018 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/speeches?date-from=21-04-2018&date-to=21-04-2019&page=4>.
2. Звернення Президента України до Вселенського Патріарха Варфоломія. URL: <https://www.president.gov.ua/administration/zvernennya-prezidenta-ukrayini-do-vselenського-patriarha-varf-438>.
3. Лопушинський І.П. Державна політика в галузі церковно-релігійних відносин: сучасний погляд на проблему. *Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком* : матеріали III Регіональної науково-практичної конференції, Дніпропетровськ, 26 листопада 2009 року. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ при Президентові України, 2009. С. 185-188.
4. Лопушинський І.П., Косенко Г.В. Вплив зовнішніх чинників на процес конститування Помісної Православної Церкви в Україні. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології* : збірник наукових праць Херсонського національного технічного університету. Вип. 1 (2). Херсон, 2010. С. 47-53.
5. Онищук С.В. Проблеми державно-церковних відносин в Україні та шляхи їх вирішення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. № 1 (1). С. 60-63.
6. Про внесення зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої розташований за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України : Закон України від 20 грудня 2018 року № 2662-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2662-19>.
7. Про внесення змін до деяких законів України щодо підлеглості релігійних організацій та процедури державної реєстрації релігійних організацій зі статусом юридичної особи : Закон України від 17 січня 2019 року № 2673-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-19>.
8. Про Звернення Верховної Ради України до Його Всесвятості Варфоломія, Архієпископа Константинополя і Нового Риму, Вселенського Патріарха щодо надання автокефалії Православній Церкві в Україні : Постанова Верховної Ради України від 16 червня 2016 року № 1422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1422-19#n9>.
9. Промова Президента з нагоди вручення Томосу про автокефалію Православній Церкві України, 6 січня 2019 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/promova-prezidenta-z-nagodi-vruchennya-tomosu-pro-avtokefaliu-52378>.
10. Про підтримку звернення Президента України до Вселенського Патріарха Варфоломія про надання Томосу про автокефалію Православної Церкви в Україні : Постанова Верховної Ради України від 19 квітня 2018 року № 2410-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2410-19>.
11. Саган О.Н. Державно-конфесійні відносини у їх практичному вияві в Україні. *Українське релігієзнавство*. 2013. № 65. С. 62-74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2013_65_15.
12. Томос про автокефалію українського православ'я: значення і виклики : доповідь Національного інституту стратегічних досліджень, 23 квітня 2019 року. URL: <http://www.niss.gov.ua/en/node/103>.

References:

1. Vy`stup Prezy`denta Ukrayiny` pid chas uchasti v moly`tovnomu zahodi za Ukrayinu, 14 zhovtnya 2018 roku [Speech of President of Ukraine while attending a prayer event for Ukraine, 14 October 2018]. Available at: <https://www.president.gov.ua/news/speeches?date-from=21-04-2018&date-to=21-04-2019&page=4>.

2. Zvernennya Prezy`denta Ukrayiny` do Vselens`kogo Patriarcha Varfolomiya [Address of the President of Ukraine to the Ecumenical Patriarch Bartholomew]. Available at: <https://www.president.gov.ua/administration/zvernennya-prezidenta-ukrayini-do-vselenskogo-patriarha-varf-438>.

3. Lopushynskiy I.P. (29 November 2009), State policy in the field of church-religious relations: a modern view on the problem [Derzhavna polityka v haluzi tserkovno-relihiynykh vidnosyn: suchasnyy pohlyad na problemu], materials of III Regional scientific-practical conference *Problemy upravlinnya sotsial'nyim i humanitarnym rozvytkom* [Problems of management of social and humanitarian development]. Dnipropetrovsk : DRIPA NAPA under the President of Ukraine. P. 185-188.

4. Lopushynskiy I.P., Kosenko G.V. (2010), Influence of external factors on the process of constitution of a local Orthodox Church in Ukraine [Vplyv zovnishnikh chynnykiv na protses konstyтуyuvannya pomisnoyi pravoslavnoyi tserkvy v Ukrayini] : Collection of scientific works of Kherson National Technical University *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnya, pedahohiky ta psykholohiyi* [Actual problems of public administration, pedagogy and psychology]. Kherson. Vol. 1 (2). P. 47-53.

5. Onyshchuk S.V. (2014), Problemy derzhavno-tserkovnykh vidnosyn v Ukrayini ta shlyakhy yikh vyryshennya [Problems of state-church relations in Ukraine and ways of their solution]. *Visnyk Kyivsk'oho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka* [Bulletin of the Taras Shevchenko National Taras Shevchenko University]. Vol. 1 (1). P. 60-63.

6. Pro vnesennya zminy` do statti 12 Zakonu Ukrayiny` "Pro svobodu sovisti ta religijni organizaciyi" shhodo nazvy` religijny`x organizacij (ob`yednan`), yaki vxodyat` do struktury` (ye chasty`noyu) religijnoyi organizaciyi (ob`yednannya), kerivny`j centr (upravlinnya) yakoyi znahodyt`sya za mezhamy` Ukrayiny` v derzhavi, yaka zakonom vy`znana takoyu, shho zdiysny`la vijs`kovu agresiyu proty` Ukrayiny` ta/abo ty`mchasovo okupuvala chasty`nu tery`toriyi Ukrayiny` : Zakon Ukrayiny` vid 20 grudnya 2018 roku № 2662-VIII [On Amending Article 12 of the Law of Ukraine "On Freedom of Conscience and Religious Organizations" regarding the names of religious organizations (associations) that are part of a religious organization (association), whose governing center (administration) is located in borders of Ukraine in a state that is recognized by law as having carried out military aggression against Ukraine and / or temporarily occupied part of the territory of Ukraine : the Law of Ukraine of December 20, 2018, No. 2662-VIII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2662-19>.

7. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakoniv Ukrayiny shchodo pidlehlosti relihiynykh orhanizatsiy ta protsedury derzhavnoyi reyestratsiyi relihiynykh orhanizatsiy zi statusom yurydychnoyi osoby: Zakon Ukrayiny vid 17 sichnya 2019 roku № 2673-VIII [On Amendments to Some Laws of Ukraine on the Subordination of Religious Organizations and the Procedure for State Registration of Religious Organizations with the Status of a Legal Entity : Law of Ukraine dated January 17, 2019 No. 2673-VIII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-19>.

8. Pro Zvernennya Verkhovnoyi Rady Ukrayiny do Yoho Vsesvyatosti Varfolomiya, Arkhiyepyskopa Konstantynopolya i Novoho Rymu, Vselens`koho Patriarkha shchodo nadannya avtokefaliyi Pravoslavniy Tserkvi v Ukrayini: Postanova Verkhovnoyi Rady Ukrayiny vid 16 chervnya 2016 roku № 1422 [On the Appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine to His Holiness, Bartholomew, Archbishop of Constantinople and New Rome, of the Ecumenical Patriarch to provide Autocephaly to the Orthodox Church in Ukraine : Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated June 16, 2016 No. 1422]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1422-19#n9>.

9. Promova Prezydenta z nahody vruchennya Tomosu pro avtokefaliyu Pravoslavniy Tserkvi Ukrayiny, 6 sichnya 2019 roku [Presidential Speech on the occasion of Tomos on autocephaly handing to the Orthodox Church of Ukraine, January 6, 2019]. Available at: <https://www.president.gov.ua/news/promova-prezidenta-z-nagodi-vruchennya-tomosu-pro-avtokefali-52378>.

10. Pro pidtrymku zvernennya Prezydenta Ukrainy do Vselens'koho Patriarkha Varfolomiya pro nadannya Tomosu pro avtokefaliyu Pravoslavnoyi Tserkvy v Ukraini: Postanova Verkhovnoyi Rady Ukrainy vid 19 kvitnya 2018 roku № 2410-VIII 10-VIII [On Supporting the Address of the President of Ukraine to the Ecumenical Patriarch Bartholomew on Granting Tomos on Autocephaly of the Orthodox Church in Ukraine : Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated April 19, 2018 No. 2410-VIII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2410-19>.

11. Sahan O. (2013) Derzhavno-konfesiyni vidnosyny u yikh praktychnomu vyyavi v Ukraini [State-confessional relations in their practical expression in Ukraine]. Journal *Ukrayins'ke relihiyehnavstvo* [Ukrainian Religious Studies]. Vol. 65. P. 62–74 [Ukraine]. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrr_2013_65_15.

12. Tomos pro avtokefaliyu ukrayins'koho pravoslav'ya: znachennya i vyklyky: dopovid' National'noho instytutu stratehichnykh doslidzhen', 23 kvitnya 2019 roku [Tomos of Autocephaly of Ukrainian Orthodoxy: Values and Challenges : Report of the National Institute for Strategic Studies, April 23, 2019]. Available at: <http://www.niss.gov.ua/en/node/103>.

УДК 351:338.432

DOI <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2019-2-85-91>

А. А. Лукіянчук, аспірант
Міжрегіональної академії управління персоналом

СУТНІСТЬ ТА ЕЛЕМЕНТНА СТРУКТУРА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

*Розкрито сутність поняття ресурсного потенціалу, як і будь-якого складного соціально-економічного явища, що відбувається на основі системного аналізу складових його взаємопов'язаних елементів. Зазначено, що під час дослідження категорії «ресурсний потенціал» необхідне дотримання принципу системності, що дає змогу розглядати будь-яке складне ціле як систему взаємопов'язаних частин, кожна з яких має і відносну самостійність, і багатофункціональність. Запропоновано для повноти розкриття сутності поняття «ресурсний потенціал» доповнити фактори економічного розвитку в сучасних умовах такими видами, як інформаційний (інформаційні документи, масиви інформації тощо) і фінансовий (грошовий) капітали. Такий підхід обґрунтований тим, що під розумінням фактора (від лат. *factor* – робить, що виробляє) мається на увазі один з основних ресурсів виробничої діяльності підприємства і економіки загалом (земля, праця, капітал тощо); рушійна сила економічних, виробничих процесів, що здійснює вплив на результат виробничої, економічної діяльності. Розглянуто підхід до формування державної оцінки ресурсного потенціалу, який буде враховувати його кількісні та якісні параметри в органічній єдності, що дасть змогу в умовах переходу до переваги інтенсивних форм відтворення виявити його системний ефект, який, у свою чергу, буде визначати наявність у системи ресурсного потенціалу особливих властивостей, які не притаманні її підсистемам і блокам, якщо вони функціонують незалежно. Обґрунтовано структуру природних ресурсів, масштаби, якість, ступінь освоєння і напрям господарського використання, які безпосередньо впливають на формування і розвиток економічного потенціалу загалом. Наявність багатих і ефективно використовуваних природних ресурсів становить*

© А. А. Лукіянчук, 2019